

Posudek bakalářské práce z oboru filosofie
UFAR FF UK, 2010-11

Jméno studenta: Petr Tříletý

Název práce: Prázdno v epikureismu

Předkládaná práce (45 stran včetně bibl.) se zabývá klíčovým tématem epikurejské fyziky: otázkou, v jakém přesném smyslu označuje Epikúros prázdno za podmínku pohybu, jehož reálnou a ne pouze zdánlivou povahu pokládá za empiricky *čili dostatečně* průkaznou. Odtud podrobná diskuse možností, jak chápat epikurejské prázdno a zda (a pokud ano tak v jakém smyslu) je lze vykládat jako obdobu trojrozměrného prostoru. Druhý a úzce příbuzný okruh problémů přitom plyne z faktu, že prázdno má umožňovat pohyb těles, a to nejen již složených a vnímatelných agregátů, ale také - a primárně - nesložených atomů, jejichž zásadní vlastností je nedělitelnost. Již tato elementární charakteristika významového pole práce naznačuje, proč k jejímu pojmovému horizontu patří podrobné srovnání epikurejské koncepce pohybu až už v prázdnu či *skrze* prázdno s aristotelským výkladem pohybu v látkově plném kosmu a jeho kritikou nedělitelných atomů v Démokritově pojetí (právě tato kritika měla již podle antických komentátorů, konkrétně Simplikia, významný vliv na Epikúrovo zavedení tzv. *minimálních částí* atomu, k nimž viz níže). Při řešení aporií spojených s existencí (či přesněji subsistencí) prázdna se autor obrací vedle primárních textů (Epikúros, Lucretius, Sextus Empiricus) též k důležitým interpretacím Brada Inwooda (*Classical Philology* 1981) a Davida Sedleyho (*Phronesis* 1982). Pokud jde o epikurejské odmítnutí nekonečné dělitelnosti látky, opírá se též o kritickou diskusi článku Gábora Betegha o Epikúrových základních argumentech ve prospěch atomismu (*OSAP* 2006).

V případě hlavní otázky diskutované Inwoodem a Sedleym, tedy zda Epikúros chápal prázdno jako „prázdnotu mezi atomy“, která ve specifickém smyslu „není“ tam, kde je zrovna libovolný atom (ať už volný nebo jako součást tělesného agregátu), nebo jako ekvivalent „obecného prostoru“ zcela neutrálního s ohledem na eventuální přítomnost či pozici atomu, hájí autor čtení, podle něhož lze u Epikúra sledovat *obě* tyto koncepce, s nimiž tento myslitel pracuje s ohledem na cíl konkrétní argumentace. Podrobnosti těchto argumentů bude jistě možné diskutovat při ústní obhajobě práce; na tomto bych se proto omezil na zdůraznění velmi pečlivého rozboru, jemuž autor podrobuje možnost chápat prázdno jako ekvivalent ideální tekutiny (tuto možnost obhajuje a rozvíjí Inwood).

Pojetí prázdna jako (ekvivalentu) ideální tekutiny komentuje autor v přímém kontrastu s aristotelskou koncepcí místa z *Fyziky* IV, jejímž základem látková plnost kosmu, v němž je každé těleso obklopeno jiným tělesem či jinými tělesy. Pohyblivost všech těles je přitom zaručena schématem přemísťování, implikujícím vzájemnost pohybů sousedících těles (zde ponechávám stranou známý problém pohybu či nikoli samotného místa). Protože je zřejmé, že Aristotelovo schéma snadno vysvětlí veškerý fenomenální pohyb, nabízí se otázka, zda také atomy prostupují podle Epikúra prázdno se stejnou snadností. Kladná odpověď předpokládá, že prázdno je *metaforicky řečeno* poddajné a ustupující. Autor však správně dokazuje, že „prázdno nepotřebuje před tělesem ustupovat“ (str. 19) - a v tomto ohledu je opravdu bližší neutrální rozlehlosti. Tento závěr je posuzován velmi citlivě a podle autora rozhodně nemá vést k závěru, že jen Sedleyho výklad prázdna je správný, kdežto Inwoodův chybný. Mnohem plodnější je čtení nabízející syntézu jejich argumentů, podobnou té, k níž nás sám autor vede analýzami konkrétní Epikúrovy terminologie (*hopú én, en hói, atd.*).

Domnívám se, že na tomto místě není třeba zacházet do podrobností, na něž se jistě dostane během obhajoby. Za zvláštní zmínku však stojí velmi kritická diskuse Lucretiových argumentů proti jiným teoriím (zahrnujícím tekutost nebo elasticnost) a možné výklady

pohybu ryby plavoucí ve vodě, jehož aristotelské vysvětlení Lucretius nechápe nebo nechce chápat (str. 27-29).

Poslední a důležitá část práce se vychází z pojmové souvislosti mezi tekutostí a nekonečnou dělitelností (přičemž se domnívám, že právě tuto souvislost by měl autor rozvést a dále podepřít během ústní obhajoby), proti níž stojí nekompromisní epikurejské popření toho, že by snad látka mohla být nekonečně dělitelná. Odtud návrat k výchozí Epikúrově tezi o „nerozbitelných“ a „neměnných“ konstituentech všech složenin, tedy atomech. V centru pozornosti se zde ocitá reakce na aristotelskou, primárně proti-démokritovskou argumentaci, podle níž pohyblivost *předpokládá dělitelnost*. Epikúrova odpověď spočívá (alespoň podle často přijímaného výkladu, jenž vychází z již zmíněného komentáře Simplikiova, *In Phys.* 925.19-22) v zavedení tzv. *minim* neboli nejmenších myslitelných částí atomu, jenž zůstává fyzikálně nedělitelný, není však již bez takřikajíc „standardizovatelných“ částí. Tyto *minimae partes* jsou jako takové nepohyblivé a pohybují se jen akcidentálně společně s příslušným atomem - i to ovšem postačuje k založení *počitatelnosti* atomárního pohybu a jeho osvobození z pasti (zhruba řečeno) zenónovských paradoxů. Možné vykročení ke geometrizaci atomů (viz například Vlastos) se tak pojí s novou obhajitelností a vysvětlitelností *plynulého* pohybu v prázdnu. - Také v tomto ohledu má předkládaná práce co samostatného říci; autor totiž hájí závěr, že Epikúrova obhajoba nedělitelnosti dokonce i nejmenšího *myšleného* úseku každého atomu je chybná. Východiskem této části výkladu je mu návrat k empirické rovině agregátů a teprve po něm přechází (na str. 37) k „apriornímu důkazu minim“. V něm, tak jak je dochován v *Listu Epikúrovi* 56-57, autor shledává stopy argumentačního eleatismu, jenž se projevuje v zacházení s napětím mezi motivem nekonečného počtu konečných částí (daného a takto nutně nekonečného tělesa) a kladením částí jako bezrozměrných. Epikúrova cesta z aporie je ovšem vykročením mimo logický půdorys aporie, do fyzikálního a smysly zakoušeného světa. Jedná se o primárně zkušenostní apel na nemožnost *přirozeného* složení nekonečného počtu částí, jímž by povstávalo reálně nekonečné těleso. Také v tomto případě jsou tedy hlavním předmětem Epikúrova zájmu *fainomena*, jímž musí být i sebesložitější argumentační postup podřízen (zavedení *minim* a vyloučení tekutosti látky pak mají odlišný argumentační základ).

S tímto závěrem lze jistě souhlasit, stejně jako s řadou dílčích závěrů v předešlých kapitolách. Rovněž přijatelný je podle mého názoru celkový Závěr práce, jenž prokazuje jak autorovo pochopení pro Epikúrovu hlavní filosofickou motivaci, tak schopnost odhalit slabá místa epikurejské argumentace ve prospěch již daného názoru. Předmětem ústní obhajoby bude vedle již zmíněných dílčích otázek jistě i toto základní napětí, a především v Závěru znovu zmíněný problém „nakládání s nekonečnem jako s přirozeným číslem“ (str. 42). Jde jistě o motiv, který pomůže k dalšímu vyjasnění vztahu mezi epikurejskou fyzikou a (zhruba řečeno) eleatským stylem teoretické argumentace.

Jak je již zřejmé, práci pokládám za jasný doklad samostatného filosofického myšlení; proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně hodnotím jako *výbornou*.

Praha 18. 5. 2011

Karel Thein